

Stanowisko

Stowarzyszenia przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii Otwarta Rzeczpospolita dotyczące projektu rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 29 października 2024 roku, zmieniającego rozporządzenia w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia.

Uwagi dotyczące podstawy programowej przedmiotu „Edukacja Obywatelska”

W związku ze skierowaniem projektu rozporządzeń dotyczących zmian w edukacji historycznej w szkołach ponadpodstawowych do konsultacji społecznych – Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii Otwarta Rzeczpospolita przedstawia swoje uwagi i oceny odwołujące się m.in. do przekazanych Stowarzyszeniu opinii psychologów społecznych i specjalistów w dziedzinie edukacji. Przedstawione poniżej uwagi są pewnym wyborem sygnalizowanych kwestii, szczególnie absorbujących członków i członkinie Stowarzyszenia Otwarta Rzeczpospolita i nie mają ambicji wyczerpania problematyki. Jednocześnie pragniemy podkreślić, że celem przedstawionych uwag jest położenie nacisku na konkretne aspekty proponowanej podstawy programowej, nie zaś krytyka całości jako takiej.

Nowy przedmiot „Edukacja Obywatelska” określony jest w projekcie rozporządzenia jako „przedmiot [który] kształtuje otwartość i szacunek względem innych, empatię i solidarność z innymi oraz zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego”. Wydaje się, że w obliczu radykalnie zmieniającej się struktury polskiego społeczeństwa, wynikającej z nasilonej migracji do Polski na przestrzeni minionej dekady, budowanie szacunku i empatii względem innych, w tym również obcych, powinno być jednym z centralnych punktów edukacji w szkołach ponadpodstawowych. Z tego względu na szczególne uznanie zasługuje punkt 3. wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności ucznia, brzmiący: „uczeń opisuje dynamikę relacji grupowych i międzygrupowych, w tym zjawiska konformizmu i nonkonformizmu, powstawanie podziałów my-oni; rozpoznaje i dyskutuje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, a także reaguje na te zjawiska”. Pragniemy jednocześnie zauważyć, że w proponowanej podstawie programowej brakuje zagadnień dotyczących funkcji

psychologicznych i społecznych, jakie te zjawiska pełnią w życiu codziennym. Dodatkowo, w proponowanej podstawie programowej nie zostały również uwzględnione zagadnienia dotyczące tego, *jak i kiedy* przeciwdziałać tym zjawiskom. Zgodnie z zapowiedziami, planowany przedmiot ma być przedmiotem praktycznym. W związku z tym efektem zajęć powinna być nie tylko wiedza o tym, czym są omawiane zjawiska, ale również umiejętność radzenia sobie z nimi w życiu codziennym. Ich nabycie jest jednak niemożliwe bez wcześniejszego zrozumienia, jakie funkcje pełnią one w życiu jednostki i życiu społecznym.

Ponadto, wierzymy, że lekcje dotyczące ksenofobii, stereotypów, uprzedzeń powinny nie tylko zawierać w sobie przykłady tych zjawisk, ale również szerzej poruszać ich społeczne konsekwencje, takie jak występowanie dyskryminacji, mowy nienawiści czy przemocy międzygrupowej. Na razie w proponowanej podstawie programowej skrótowo ujęta jest tylko pierwsza z tych kwestii. Tymczasem, badania prowadzone przez zespół Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego z Fundacją Batorego pokazują, że 98% polskiej młodzieży na co dzień spotyka się z przejawami mowy nienawiści w przestrzeni publicznej. Kontakt z mową nienawiści ma zaś poważne konsekwencje społeczne i psychologiczne nie tylko dla osób, które padają ofiarą takich sformułowań, ale również dla osób ‘postronnych’, nie będących bezpośrednimi odbiorcami tego rodzaju stwierdzeń. Z jednej strony, badania psychologiczne (w tym prowadzone przez zespół CBU UW) pokazują, że przedstawiciele i przedstawicielki różnych grup mniejszościowych, spotykający się z mową nienawiści w przestrzeni publicznej, mają obniżone samopoczucie, a także są bardziej narażone na objawy depresji i na występowanie myśli samobójczych. Z drugiej strony, jak wynika z badań zespołu CBU UW, nasilony kontakt z mową nienawiści wśród osób ‘postronnych’ prowadzi do odwróżliwienia na tego typu komunikaty, czego konsekwencją jest wzrost uprzedzeń oraz większe przyzwolenie na stosowanie tego rodzaju języka. Wierzymy, że w ramach przedmiotu „Edukacja Obywatelska” uczniowie i uczennice powinni uczyć się o tym, czym jest mowa nienawiści, jak odróżnić ją od hejtu, a także jak i dlaczego warto jej przeciwdziałać.

Wreszcie, pragniemy zwrócić uwagę na potrzebę edukacji obywatelskiej nie tylko w zakresie negatywnych aspektów relacji międzygrupowych, takich jak stereotypy i uprzedzenia, ale również w zakresie pozytywnych elementów różnorodności. Badania psychologiczne wskazują, że jedną z najskuteczniejszych technik przeciwdziałania uprzedzeniom w społeczeństwie jest facylitacja pozytywnego bezpośredniego i zapośredniczonego kontaktu międzygrupowego. Edukacja szkolna daje zaś unikatową możliwość facylitacji takiego kontaktu – nawet zapośredniczonego przez informacje o pozytywnych aspektach różnorodności – na

szeroką skalę. Brak wiedzy na temat tego, dlaczego różnorodność społeczna jest ważna i potrzebna może sprawić, że uczniowie i uczennice nie będą mieli motywacji do tego, by przeciwdziałać ksenofobii, uprzedzeniom czy dyskryminacji. Innymi słowy, poznanie i zrozumienie powodów, dla których warto budować społeczeństwo różnorodne, w którym każdy – niezależnie od pochodzenia, religii, płci, koloru skóry czy orientacji seksualnej – ma równe prawa i obowiązki, jest, w naszym przekonaniu, kluczowe, by budować „otwartość i szacunek względem innych, empatię i solidarność z innymi oraz zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego”.